

FÖRDJUPNINGSMATERIAL

LÄS

av Katarina Kuick

Fördjupningsmaterial av Katarina Kuick & Charlotte Jakobsson

ILLUSTRATIONER AV:
SANNA BORELL,
HEDVIG HÄGGMAN-
SUND OCH
DAVID HENSON

 rabén&
sjögren

Tips och goda råd

Läsa tillsammans

Låt barnet styra läsningen och bläddringen så mycket som möjligt. Vissa barn kommer att hitta sina favoritberättelser och direkt vilja hoppa till dem. Andra kommer att fastna för en viss illustratör och leta upp de sidorna. Ytterligare andra kommer att läsa sida för sida, berättelse för berättelse, från början till slut.

Som vuxen kan du alltid visa på alternativ och föreslå andra sätt, men låt barnets intresse och nyfikenhet styra så mycket som möjligt. Ett barn som ofta får höra "Nej, gör så här i stället" kan få en känsla av att ha gjort fel. Känslan av misslyckande kan skada viljan och modet att försöka igen.

Titel

Varje berättelse i boken *LÄS* har en titel. Den innehåller ofta svårare ord än texten i övrigt och tanken är att den vuxna läser titeln högt. Titeln och samtalet om den kan ge ledtrådar och förståelse för vad själva berättelsen kommer att handla om.

Men det går också att helt hoppa över titeln om barnet inte visar något intresse för denna utan, full av iver, vill gå direkt till de enklare orden i läsa-själv-texterna.

Slut

Boken består av många korta berättelser, som ibland ryms på ett enda uppslag, och ibland fortsätter över flera. I slutet av varje berättelse finns därför en SLUT-ruta. Uppmärksamma gärna barnet på den på ett tidigt stadium. Annars kan det komma både som en överraskning och en besvikelse att en berättelse tar slut när barnet tror eller vill att den ska fortsätta.

Titta, vad står det här?

S-L-U-T. Varför tror du det står så?

Vad tror du händer när ni vänder blad?

Visa gärna på titeln när ni vänt blad – den är ytterligare en markör för "här börjar något nytt".

Läsriktning

I *LÄS* läses varje berättelse sida för sida, från vänster till höger, uppifrån och ner. Man läser alltså klart vänstersidan innan man hoppar över till högersidans topp.

Undantaget är bilduppslagen som sträcker sig över hela uppslaget och där blicken kan röra sig fritt utan en förutbestämd ordning. Bilduppslagen innehåller inte någon kronologisk berättelse och känns också igen på ramen av ord runt bilden.

Ljuda och hjälpa

Låt barnet själv läsa så mycket som möjligt. Vänta in barnets (eller barnens) trevande försök. Men hjälp gärna till genom att hålla fingret under orden i boken och ljuda er fram tillsammans. Troligen märker du snart vilka bokstäver och bokstavskombinationer barnet i fråga behärskar och vilka som skapar problem. Var lyhörd för hur mycket hjälp barnet vill ha och behöver. Vissa barn vill sitta tysta och tänka och sedan pröva sig fram. Andra barn vill att det ska gå fort och tappar intresset om det inte fungerar på en gång. Försök att hitta en bra balans, där du hjälper utan att ta över.

Bokstäver och språkljud

Det är viktigt att skilja på bokstaven och språkljudet, alltså vad bokstäverna heter och hur de låter. L heter ”el” men låter ”lll” utan något e i början. A heter A och låter kort eller långt – a eller aa.

Barn som har lärt sig att rabbla eller sjunga bokstävernas namn kan ibland hindras av det vid läsinläringen. SOL blir lätt ESS-O-EL i stället för ss-oo-ll. KLO blir KÅ-EL-O.

Att lära om är aldrig roligt. Det kan upplevas som ett misslyckande och alltför många misslyckanden blir ett hinder för inläring. Så gå försiktigt fram och använd språkljuden så ofta som möjligt när ni tittar på och pratar om bokstäverna.

I svenskan finns flera språkljud som inte motsvaras av en bestämd bokstav.

Sj-ljudet som i sjunga och stjärna, tj-ljudet som i tjur och kyrka samt ng-ljudet som i gunga och bänk, är de vanligaste och de kan alla stavas på fler sätt än de ovan nämnda.

Därför blir ord som innehåller de ljuden svåra att läsa och ännu svårare att stava till. Sådana ord förekommer bara undantagsvis i *LÄS* och då längre in i boken. Men de förekommer, på ställen där innehållet har bedömts viktigare än att alla ord har extremt enkel stavning.

Bokstäver blir ord

I de första texterna visas hur ett ord förvandlas till något helt annat när en bokstav kommer till.

Med hjälp av ett S blir en KO en SKO.

Eller tvärtom – genom att en bokstav försvinner blir en BIL ett BI.

Byter man ut en bokstav inne i ordet kan en GRÖN GREN bli till en hel GRAN.

Det är som trolleri och trolleri är en form av lek.

Leken är barnets väg till kunskap.

Lek med barnet. Lek med bokstavsljuden. Lek med orden.

Rimma, ramsa, tramsa, skapa.

Bygg bokstäver. Måla bokstäver. Klipp ut bokstäver. Sätt ihop. Följ barnets impulser.

De nya bokstäverna har i de första texterna fått en annan färg för att förtydliga och förstärka förändringen.

Robotspråk

Barn som ännu inte knäckt läskoden har ofta en nästan magisk tilltro till bokstäverna.

Pe-Te-Zeta-eR-Pe-Te – vad blir det? frågar barnet.

Säg inte ”Det blir ingenting”. För någonting blir det ju.

Svara hellre:

– *Det blir PTZRPT! Vad kan det betyda? Är det luften som går ur en ballong, kanske?*

Titta på sidan 166. *Krkshmsmrgspffft*, står det där.

Det är inget ord, men det är ändå ”något”.

Läs alltså ihop bokstäverna så gott det går och fråga sedan barnet vad det betyder eller vad som låter så. Kanske är det en trasig motor. Kanske är det robotspråk?

För pedagoger

LÄS – boken för dig som vill börja läsa är till barnet som håller på att upptäcka läsning. Den är både för de som brinner av iver och de som får kämpa rejält, vare sig de är fyra eller nio år gamla.

LÄS är i första hand tänkt att vara barnets egen bok, att läsa med hjälp av någon vuxen, tillsammans med en läskompis eller helt på egen hand. Men jag hoppas också att boken ska leda till spontana eller planerade läsaktiviteter. Det här fördjupningsmaterialet är tänkt för alla som vill få inspiration, planera för lässtimulans och skapa uppmuntrande läsmiljöer, hemma eller i förskola och skola.

Barn läser ju inte bara för att erövra läsförmåga, utan också för innehållets skull och om innehållet väcker tankar och känslor vill barnet kanske dela dem med andra. Vi tänker ofta på läsning som en ensam aktivitet, men alla som högläst för barn vet att böcker också är mötesplatser, för vuxna och barn och mellan barn. I *LÄS* samverkar bild och text till korta berättelser. Dessa uppmuntrar inte bara till att utforska bokstäverna och orden, utan också till lekar, frågor och samtal som i sin tur bidrar till att barnet utvecklar sitt talspråk, sitt ordförråd, sin berättarförmåga och sitt tänkande.

Läsaktiviteterna i det här fördjupningsmaterialet är tänkta att vara till hjälp för sådana möten. Varje berättelse, varje uppslag i boken, går att jobba utifrån på många olika sätt. Se det här materialet som en idébank att plocka godbitar ur. Välj sådant du själv tycker verkar roligt och som passar – eller kan anpassas – till det eller de barn du träffar.

Och glöm inte bort att läsa andra böcker, att läsa mycket, att läsa varierat, att läsa varje dag!

Katarina Kuick, författare

Barn är olika

Tänk på att det finns barn med olika utmaningar som hindrar en problemfri språkutveckling och en problemfri läs- och skrivutveckling.

Vi har barn med språkliga svårigheter, som gör att de har svårt att uttrycka sig och förstå och lära sig talspråk. Vi har barn med specifika läs- och skrivsvårigheter som gör att det är svårt att koppla samman bokstav och bokstavsljud. Vi har också barn med allmänna läs- och skrivsvårigheter som beror på omkringliggande faktorer, exempelvis medicinska faktorer, koncentrationssvårigheter, annat modersmål eller otillräcklig språkstimulans.

Det finns alltså en mängd olika orsaker till barns utmaningar och de här barnen ligger i farozonen att utveckla bestående svårigheter som begränsar deras utveckling och lärande. Därför är det viktigt att tidigt möta upp de här barnen och ge dem bra förutsättningar att utveckla sitt språk och sina läsfärdigheter.

Språklig stimulans och vuxenstyrda läsaktiviteter under förskoleålder är utvecklande för alla, men för dessa barn kan det vara avgörande.

Högläsning innehar en central roll som språkutvecklande aktivitet. Det är inte bara en mysig stund, du bjuder även in till lärande och du väcker barnens intresse för att läsa själva och tillsammans. Genom högläsning som gemensam aktivitet hjälper du barnet att lyssna, ställa frågor och i förlängningen utveckla sitt språk.

Pratet är viktigt. Kanske viktigast av allt. Utan prat behöver vi inga ord. Utan prat lär vi oss sällan nya begrepp. Genom att prata lär vi oss förstå och använda dessa begrepp. Genom att prata får vi prova våra tankar. Och vårt språk.

Hoppa inte över pratet!

Charlotte Jakobsson, speciallärare i grundskolan

Hur boken är upplagd

Bokens första berättelser har mycket korta texter. I dessa visas hur bokstäver blir till ljud som fogas samman och blir till ord. Ord som i samspel med bilderna berättar en historia.

Successivt blir texterna i boken längre och orden längre och något svårare. Texterna går från att bestå av enstaka ord till korta fraser och vidare till hela meningar. Skiljetecken introduceras allt eftersom. De flesta barn lär sig de stora bokstäverna först, därför är texterna i bokens första hälft helt i versaler. Ungefär mitt i boken kommer små bokstäver med hjälp av karaktärerna STOR och Liten. På sexton uppslag varvas stora och små bokstäver och därefter är texterna genomgående satta med små bokstäver.

De längre berättelserna i slutet av boken har fullständiga meningar med skiljetecken, repliker och styckesindelning.

Boken innehåller också åtta bilduppslag där det gäller att para ihop rätt ord med rätt detalj i bilden.

På insidan av pärmarna hittar man alfabetet, i början de stora bokstäverna, i slutet de små.

Dessa finns också att skriva ut, under fliken *Kopieringsmaterial*.

Läsaktiviteter

Här följer nu förslag på olika läsaktiviteter. Olika berättelser ur boken används som exempel och anges med titel och sidhänvisning. Men alla läsaktiviteter går att använda och anpassa till många olika berättelser – i den här boken eller i helt andra böcker. Igen – det här är en idébank, ett skafferi att hämta olika ingredienser ur.

Skapa förförståelse utifrån bild och titel *Sagan om kon som började skolan, s. 6–9.*

En läsare närmar sig alltid en text med en viss förförståelse. Barn har rent generellt mindre förförståelse än vuxna, helt enkelt eftersom de levt kortare tid. Är barnen dessutom ovana vid böcker blir det extra viktigt att hjälpa dem med förförståelsen. Och då även förförståelsen för vad en bok är och hur ett sådant objekt ska hanteras. (Det är inte självklart hur man bläddrar, att man läser från vänster till höger och så vidare, innan någon visat att det är så det går till.)

Visa hela uppslaget utan att läsa några av orden.

Bjud in barnen. Vad ser de här?

Bejaka och upprepa, befast och bekräfta det barnen säger. (Om inte annat för att hjälpa barnen att lyssna på varandra och ge tyngd åt det sagda.)

Ja, en ko är det, ja.

Ja titta, den har svarta fläckar.

Den ser verkligen glad ut, det har du rätt i.

Och där står det en sko.

Ja, oj vad många snören den har. Och långa. Långa skosnören.

Ja, visst hade det varit bättre med kardborreknäppning?

Fyll på med nya ord och begrepp lite i förbifarten. Skosnören. Kardborreknäppning. Var lyhörd för vad barnen upptäcker och försöker uttrycka även när de inte har ord för det. Ge dem orden.

Ställ frågor och följdfrågor, till exempel:

Jag undrar vart kon är på väg ...

Vad har en sko med en ko att göra? Hur hänger det här ihop?

Vad tror ni kommer hända när vi vänder blad?

När upptäckterna och funderingarna börjar ta slut – helst långt innan det börjar bli tråkigt eller drar i väg alltför vildsint – peka på titeln.

Fråga om någon vet vad det där är för något.

Genom att ägna lite tid åt titelns funktion och uppslagets uppbyggnad skapas förförståelse inför alla kommande berättelser i boken.

Om ett eller flera barn redan kan läsa måste du förhålla dig till det. Kan du tilldela dem en särskild roll? Kanske är det de som ska läsa upp titeln? Kan du prata med dem innan bokstunden, bestämma att ni har en hemlighet ihop. Och att det gäller att inte avslöja den för de andra barnen, riktigt än. Eller ska de göra något annat just nu för att sedan få en egen bokstund med dig vid ett annat tillfälle?

Introducera begreppet titel – att en bok eller en berättelse kan ha ett eget namn och att sådana namn kallas titlar. Fråga om de har några favoritböcker, favoritprogram eller favoritspel – vad har de för titlar?

Läs titeln högt. *Sagan om kon som började skolan.*

Troligen leder det till nya spekulationer.

Vad tror ni nu kommer att hända när vi vänder blad?

Börja från början och läs titeln en gång till. Låt sedan barnen försöka läsa KO och SKO. Peka på bokstäverna samtidigt som barnen eller ni tillsammans ljudar fram orden.

Vänd blad. Läs alla KO och SKO i bilden på vänstersidan eller gå direkt till högersidan med de ”vanliga” bokstäverna och ordet SKOLA.

Eller läs dessa ”bildtexter” snabbt, som repetition, för att sedan knyta an och ljuda er fram till ordet S K O L A.

Bläddra gärna tillbaka till början och läs hela berättelsen en gång till.

När ni pratat och skrattat åt att en ko ska gå i skolan, och spekulerat i hur det kommer att gå, visa barnen på det som står längst ner till höger på sidan.

Ljuda tillsammans.

Varför står det SLUT här?

Vad tror ni det betyder?

Vad tror ni kommer att hända på nästa sida?

Undrar om det blir mer om kon? Eller tror ni det kommer något helt nytt?

Vänd blad och ta reda på det!

Skapa förförståelse – ord och begrepp *Sagan om den hungriga apan, s. 10–11.*

Att lära sig läsa handlar dels om att avkoda orden, det vill säga att omvandla abstrakta tecken till ljud och att sedan sätta ihop dessa ljud till ord. Men det handlar också om att förstå och tolka innehållet. Och då måste man förstå de ord och begrepp som finns i berättelserna, både i text och bild.

APA, GAPA och RAPA är hyfsat enkla ord med få bokstäver. Men vet alla barn i din grupp vad en apa är? Vet de vad det innebär att gapa och rapa? Ibland kan det vara en poäng att ge dem den förförståelsen innan det är dags att läsa berättelsen vid ett senare tillfälle.

Här behövs lösa bokstäver som går att flytta runt och kombinera, eller en whiteboard eller motsvarande att skriva och sudda på.

Utan att visa eller titta i boken, sätt upp, lägg fram eller skriv bokstäverna P A.

Fråga barnen om de känner igen dessa?

Hur låter de?

Om barnen är ivriga, släck inte den iveren! Är barnen helt inställda på att det här är en LÄSEBOK som de ska få läsa i kan det vara dumt att ägna en massa tid åt prat. Låt dem i så fall läsa berättelsen och nästa berättelse och nästa. Spara allt prat om titlar och SLUT till en annan gång eller en annan berättelse. Boken kan läsas många gånger.

APA
GAPA
RAPA

Koppla gärna språkljuden till barnens namn. A kan både vara långt som i Aron, eller kort som i Anna.

Har någon ett p i sitt namn? Om inte finns ju ordet PEDAGOG att ta till. Eller är det någon som har en PAPP? Och titta, här ligger ett PAPPER.

Läs ihop bokstäverna P A. PA. Prova både PAAAAA med långt A och PA med kort A.

Lägg sedan till ett A framför PA.

A P A.

Vad blir det? Läs tillsammans med gruppen. Apa – vad är en apa? Vem vet?

Prata om apor. Vad är typiskt för dem?

Lek apor en stund. Eller sjung *Fem små apor hoppade i sängen* eller *Tänk om jag hade en liten, liten apa* eller någon annan apsång.

Gapa sedan stort.

Du: *Vad gör jag nu?*

Öppnar munnen!

Du gäspar!

Kanske kommer någon på att du gapar, kanske inte. I så fall kan du berätta att ordet låter likadant som APA i slutet, att det rimmar på APA. Kanske blir det då lättare att hitta ordet GAPA. Annars får du helt enkelt tala om att det du gör kallas för att gapa.

Medan barnen provar att gapa tar du fram bokstaven G och sätter upp den någonstans på tavlan.

Hur låter den bokstaven? Någon som vet?

Kan ni komma på några G-ljudsord tillsammans? Heter någon Gun, Gabriel, Greta eller Gordon? Om något barn har ett namn som stavas med G men har språkljudet J kan ni prata om att vissa bokstäver kan låta på flera olika sätt. Men annars kan det vara bra att hoppa över det just nu. Koncentrera er alltså på språkljudet hårt G. Som i gubbe, god, gå, gammal.

Sätt sedan dit G framför APA. G A P A.

Vad hände nu?

Apan försvann och blev till GAPA i stället!

APA – GAPA – hör barnen att det rimmar?

Kan någon komma på fler ord som rimmar på APA och GAPA?

Var beredd med en hög konsonanter och låt barnen prova att hitta rimord med hjälp av dessa.

Låt barnen ta valfri konsonant och sätt framför APA.

Läs tillsammans. Hur låter det? Betyder det något?

SAPA, MAPA ... Nä ... LAPA ...

Ja, LAPA betyder något! Vet ni vad det är? Har någon en katt hemma?

RAPA ... Ja, det betyder också något. Vad gör man när man rapar? Är det någon av er som kan rapa "på beställning"?

Ha en liten rapstund tillsammans.

De konsonanter som är vinröda och lila på alfabetssidorna är enklast att börja med. Det är de så kallade håll-ljuden – alltså konsonanter som går att hålla ut på, och som därför är enklare att ljuda med än G och de andra orangea och mörkgröna bokstäverna. Dessa är mer explosiva och därför kallas stopp-ljud eller klusiler.

Sedan (kanske senare på dagen eller nästa dag) har det blivit dags att ta fram boken och läsa berättelsen som heter *Sagan om den hungriga apan*.

Läs titeln redan innan du visar uppslaget.

Du kan läsa den en gång till medan barnen upptäcker bilderna.

Peka därefter på orden på högersidan och läs dem tillsammans.

Prata om berättelsen.

Varför rapar apan?

På den här sidan finns också några ord som inte hör till själva berättelsen. De är längre och lite svårare, men prata om de orden också, om ni vill och orkar.

Bjud på banan!

Skapa förförståelse – bildpromenad *Åka tåg, s. 14–17.*

Ett sätt att närma sig en text kan vara att först fördjupa sig i en enda bild. Ofta är det omslaget eller första uppslaget i en bilderbok.

Visa uppslaget *Åka tåg, s. 14–15*.

Fråga barnen vad de ser på bilden.

Uppmuntra dem att börja med orden "Jag ser ..."

Jag ser en flicka.

Jag ser räls.

Jag ser moln.

Bejaka och upprepa det barnen säger.

Lägg gärna till "Du ser ..." om de själva glömmer att säga "Jag ser".

Jag ser en flicka.

Nä, det är en gubbe.

Du: *Jaha, du ser en gubbe. Och du ser en flicka.*

Det subjektiva "Jag ser" gör det lättare att poängtera att vi faktiskt kan se och tolka olika. Någon tycker att det är en flicka, en annan ser lokföraren som en gubbe. Är det viktigt att vara överens eller kan det få vara olika? Genom att föra in begreppet lokförare kanske det går att skapa enighet?

Att gå på en sådan här bildpromenad med barnen är ett bra sätt att öva förmågan att titta noga och uppfatta detaljer, samt att upptäcka och befästa ord och begrepp.

Och förstås också för att skapa förförståelse inför den kommande berättelsen.

Ställ följdfrågor efter ett tag. Gå tillbaka till sådant som barnen sagt.

Du: *Mimi, du såg moln. Vill du säga något mer om dem?*

Ja, det är svarta moln ... jag undrar var de kommer ifrån?

Det är rök!

Du: *Kommer det rök ur tågen ni brukar åka med?*

Nä!

Att gå igenom ord och begrepp så här noga kan man göra någon gång ibland, men att göra det inför varje ny text blir tråkigt. Ibland är det därför bättre att först läsa hela berättelsen och låta sammanhanget ge de nya orden innebörd. Spara pratet till efteråt, om det alls behövs. Läsningen av en viss berättelse kommer också att ge ord och begrepp och förförståelse inför andra berättelser, längre fram i boken.

Mer om bildpromenader kan ni läsa i Anne-Marie Körlings bok *Textsamtal och bildpromenader*, Lärarförlaget, 2017.

*Bara om det brinner!
Det är ett gammalt tåg!*

Med hjälp av frågorna gör barnen kopplingar till sina egna erfarenheter. På så vis breddas och fördjupas samtalet.

Några av barnen kanske upptäcker och kommenterar bokstäverna.

Jag ser ord.

Jag ser bokstäver.

Om det sker, bekräfta och föreslå att ni ska läsa vad det står där – nu eller lite senare. Eftersom titeln till just den här berättelsen är kort och enkel går det bra att läsa den tillsammans.

Innan entusiasmen börjar avta, föreslå att ni ska vända blad. Fortsätt samtalet.

Du: *Oj! Vad ser ni nu?*

Låt barnen återigen upptäcka detaljer och berätta vad de ser för varandra.

Jag ser en ko.

Jag ser någon som åker tåg.

Jag ser någon som läser.

Jag ser en fågel.

Det är en skata!

Jag ser världens längsta orm!

Bejaka, kommentera, ställ följdfrågor.

Låt det bli ett böljande samtal. Undvik att rätta.

Efter ett tag kan det vara dags att läsa orden.

Börja antingen med "bildtexterna" eller med själva berättelsetexten. Peka så att det blir tydligt vilket ord ni läser.

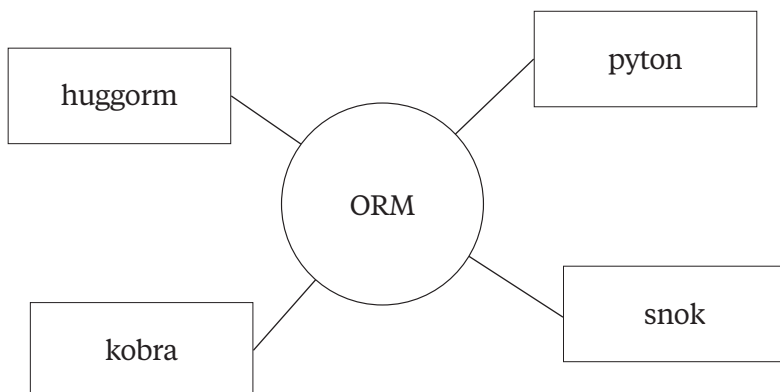
När ni läst alla ord kanske någon vill revidera sina tidigare påståenden.

Det var ingen orm – det var en snok!

Skatan var en kråka.

Man kan också prata om hur vi delar in begrepp i olika grupper.

Att vissa ord är väldigt exakta, med snäv betydelse, medan andra ord kan vara samlingsbegrepp för en hel mängd ord. Enkla tankekartor kan vara bra att använda sig av för att visa på sambanden.

Att förutspå vad som ska hända längre fram i en berättelse är en viktig del av vår läsförmåga. En deckare blir inte spännande om vi inte förstår att vi kommer att få veta vem mördaren är. Men en minst lika viktig förmåga är att man som läsare klarar att revidera och förkasta det man nyss förutspådde. Aha, den elaka grannen har alibi, kan det vara hans syster som är boven i dramat ...? Jaha, jag trodde det var en skata men det är en kråka.

Prata om att en orm kan vara en snok *och* en orm. Precis som att du kan vara en människa, ett barn, en pojke, en flicka eller ingendera eller både och.

En tjej kan vara lokförare. En gubbe kan vara lokförare. Kan en orm vara lokförare?

Prata om begreppen TÅG och LOK.

Är det samma sak?

Om inte, vad skiljer dem åt?

Vad behövs mer för att ett tåg ska bli ett tåg?

Vad behövs för att ett tåg ska vara ett tåg och inte en bil?

Det är alltid viktigt att inte hålla på för länge. Ta hellre pauser och återkom senare på dagen eller nästa dag. En fördel med pauser är att det ger extra många självklara tillfällen till repetition.

Bygga ord

Sagan om kon som började skolan, s. 6–9,

Berättelsen om ett stolt bi, s. 12–13,

En julberättelse, s. 18–21.

Att skriva och läsa är två sidor av samma mynt. Det ena förutsätter det andra.

Många barn lär sig skriva innan de lär sig läsa. Andra lär sig båda sakerna samtidigt. Skrivandet är ett annat sätt att utforska bokstäverna och förstå hur de fungerar ihop.

Lösa bokstäver i form av kylskåpsmagneter, bokstavs-klossar eller liknande är ett viktigt verktyg. Om ni inte redan har sådana att tillgå finns det bokstäver under fliken Kopieringsmaterial att skriva ut och klippa isär.

Plocka fram just de bokstäver som finns i den text ni nyss läst.

Till exempel:

A K L O S

Påminn barnen om berättelsen ni läste och be dem om hjälp att lägga ihop KO. Hjälpt varandra att lyssna efter varje ljud och leta upp en passande bokstav.

Läs tillsammans. KO.

Fråga sedan efter vilket ljud som hörs först när man säger sko.

Ssss. Hur ser det ljudet ut? Kan de hitta bokstaven som låter så?

Var ska de lägga eller sätta den för att det ska bli SKO?

Och hur ska det sedan bli SKOLA av alltihop?

Fortsätt att leka och pussla med bokstäverna. Av bara de fem bokstäverna går det att bygga många ord.

SOL och LO och SA och LA och SAL kan vara andra bra ord att lägga tillsammans.

Att O kan uttalas både som O och som Å kan vara förvirrande. Därför kan det vara onödigt att blanda in ett ord som KOLA, om inte något av barnen själva lägger det. Om man vill kan man ju läsa det med långt O, som i "kola vippen" om det är ett uttryck barnen känner till. Man kan också passa på att prata om att O

KO

SKO

faktiskt kan uttalas både O och Å – i alla fall med barn som har mycket tålamod just då eller som kommit långt i sitt läsande.

Kanske kommer barnen på andra ord de vill skriva men som bokstäverna ni plockat fram inte räcker till för? Hämta och hjälp dem i så fall att hitta bokstäver så att de kan skriva LAKTOS eller LAMPA eller vad det nu är de vill skriva.

I stället för att lägga till bokstäver och skapa längre ord, som i S-KO-LA, kan man ta bort bokstäver och också då få ett nytt ord.

De flesta barn vet vad en BIL är – förförståelsen finns där. Därför börjar *Berättelsen om ett stolt bi* med en BIL. Medan BI, som kanske inte är ett lika självklart begrepp, dyker upp som ord nummer två – och då genom att ett rött L tas bort.

Att ändra språkljud inne i ett ord, som i *En julberättelse*, kan vara svårare för barnen än att byta ut det inledande ljudet.

GRÖN GREN GRAN

Men också det behöver man förstås träna på.

Börja med att träna på att känna igen vokalerna.

Forma vokalerna med munnen. Lyssna. Härma.

Känn var i halsen och munnen de hör hemma.

Vilka vokaler finns det?

Sätt upp eller skriv dem på tavlan.

Gå igenom alla ljuden.

Senare sätter du på ett annat ställe på tavlan upp:

G R N

Gå igenom de språkljuden: g-g-g, rrrrr, nnnnn.

Gör ett mellanrum mellan R och N.

Låt barnen gå fram och sätta dit olika vokaler och läsa ut orden, ensamma eller tillsammans.

Vad blir riktiga ord och vad blir hittepå-ord?

Prata om orden och vad de betyder.

Kanske kan ni göra riktiga ord av hittepå-orden genom att ta bort eller lägga till en eller ett par bokstäver?

gron → gro eller groda

grån → grå eller gråta

grän → gräns eller gränd

Här är några andra ord som är bra när man vill leka byta-vokal-leken. Men det går förstås med nästan vilka ord som helst.

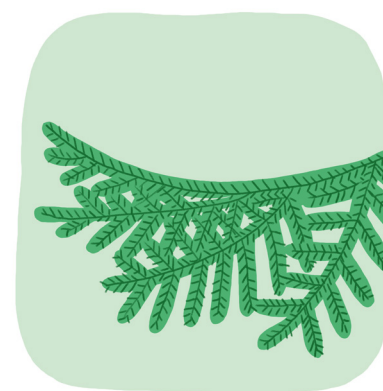
DAG MOT VÅG BOK LOK MUN

Den här leken ger många möjligheter till att samtala om ord på en mängd olika sätt. Till exempel:

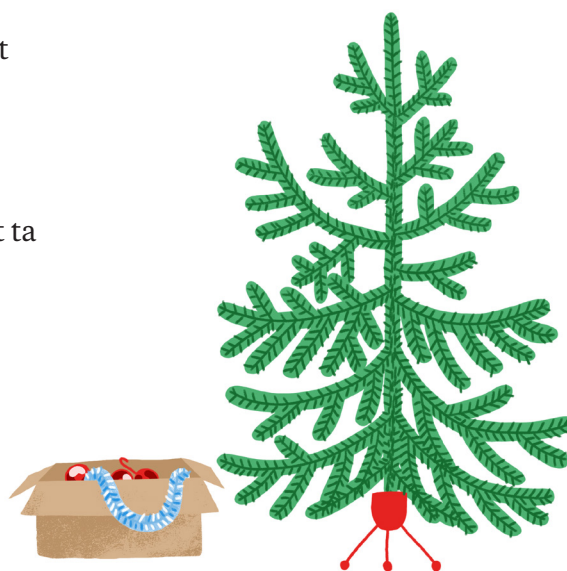
Ålderdomliga ord. BOK kan bli BYK – vad betyder det?

GRÖN

GREN

GRAN

Abstrakta ord. MOT kan bli det konkreta MAT men också det abstrakta MYT. Berätta någon myt för att förklara – en skapelsemyt till exempel.

Homonymer – det vill säga att samma bokstavskombination kan ha flera olika betydelser: En VÅG att väga på och en VÅG att simma i. En VÄG kan man gå på men det kan också vara en uppmaning: VÄG sockret.

Sammansatta ord. Några barn vet nog att det finns havregryn och mannagryn och risgryn, men har de tänkt på att allihop är gryn?

Namn är spännande.

Och användbara – de flesta barn känner igen en eller flera bokstäver i sitt eget namn.

Hur stavas barnens och pedagogernas namn?

Lägg ihop av lösa bokstäver.

Eller låt alla barn skriva sitt namn stort på ett papper och klippa ut bokstäverna.

Hur många bokstäver är det? Vad händer om man flyttar om bland bokstäverna?

K A T A R I N A T K I N A A R A A N A R I N T K

Vem heter så? Vad kan det betyda?

Vilka andra ord kan man forma av bokstäverna i just ditt namn? (Den som har ett kort förnamn kan använda efternamnet eller jobba ihop med en kompis med kort förnamn.)

K A N T A K I N A R A

eller hittepå-ord, som

K N A T K A R A K A I

Lek med orden.

”Ska du äta KNAT till lunch idag?”

”Jag ska få en KARA när jag fyller år.”

”Hur många KAI har du?”

Vad händer om vi sätter ihop vårt namn med kompisens?

I D A - A D A R U T - A L I K I M - T E O

eller kanske

I D A D A och R U L I och K I O.

Leta likheter och olikheter.

Vilka har namn som börjar på samma bokstav?

Vilka namn slutar på samma bokstav?

Vilka har samma bokstäver inne i namnet?

Finns det namn med lika många bokstäver?

Vem har längst och vem har kortast namn?

Vilka har namn med bokstäver som inte hörs? HANNAH och THOR och ISABELLE.

Vilka har namn med ljud som inte riktigt ”stämmer” med bokstäverna? YUSUF och PIERRE och DOUGLAS. QUIST och KÖRBERG och STJÄRNHJELM.

I alfabetet som finns på pärmens insida och som kopieringsunderlag är de hårda vokalerna mörkblå och de mjuka vokalerna blekgula. Det är inte meningen att barnen ska lära sig skilja på dessa nu – de har fullt upp med att lära sig ljuden. Men tanken är att de olika färgerna gör att barnen får en uppfattning om att vissa bokstäver hör ihop och senare kan plocka fram den inre bilden av dessa och då lära sig att de blå är hårda och de gula mjuka. Att det heter hårda och mjuka vokaler har för övrigt inte med själva vokalljuden att göra, utan handlar om konsonanterna framför vokalen. Framför hårda vokaler blir K och G hårt – kappa, kolla, gubbe och gå. Framför mjuka vokaler blir de mjuka – köra, genom, kyrka, gissa, kärlek. Kunskap om vilka vokaler som är hårda och mjuka underlättar längre fram för den som inte har ordbildminne.

Finns det namn som betyder något? Som man kan gissa sig till eller som man måste känna till eller ta reda på? BJÖRN och ENGLA jämfört med REGINA (drottning) och VIKTOR (segrare).

Vet barnen varför de fått just det namn de fått? Om inte – kan de gå hem och fråga?

Uttalas namnet på olika sätt på förskolan och hemma?

Finns det språkljud i barnens hemspråk som inte finns i svenskan?

Finns det språkljud som pedagogerna har svårt att säga? Skratta tillsammans åt hur svårt det kan vara att uttala ljud vi inte är uppvuxna med.

Har barnen något/några smeknamn?

Om de fick välja ett nytt namn, vad skulle de vilja heta då? Varför?

Om de får barn när de blir vuxna, vad ska det barnet heta då?

Skriv hela tiden upp på whiteboard eller liknande, för att bekräfta att ljuden, orden, det vi säger, hänger ihop med det skrivna.

Skriva själv – skyltar *Simhallen*, s. 54–59.

Att bygga ord med hjälp av färdiga bokstäver har den fördelen att barnet inte måste kämpa med penna och papper samtidigt som hjärnan har fullt upp med att förstå de grundläggande principerna för ordbildning. Men att skriva har en speciell lockelse och det ska förstås uppmuntras.

Ju yngre barn, desto svårare är det med finmotoriken. Låt därför barnen skriva stort i början. På whiteboard, på spännpapp som sätts upp över en hel vägg, eller på kartong. Gärna med krita eller tjocka pennor eller vattenfärg och pensel.

I berättelsen *Simhallen* finns det i bilderna olika skyltar på väggarna. När ni läst hela berättelsen kan ni gå tillbaka till början och bara läsa skyltarna. Orden är svårare än texten i övrigt, men med lite hjälp går det nog.

Låt barnen inspireras av detta och skriva egna skyltar att sätta upp på olika platser eller föremål.

VÄLKOMMEN DÖRR FÖRBJUDET FÖR VUXNA
TOALETT FIN BLOMMA MIN PLATS GOLV
KOJAN osv.

Vill barnen skriva långa ord eller ord med svår stavning kan du antingen vara deras skrivmaskin och skriva åt dem medan de hjälper till att bokstavera så gott de kan. Ett annat sätt är att du skriver ordet tydligt på ett annat papper som barnet kan ha som förlaga.

Viktigt! Våra namn är starkt förknippade med vår identitet, med oss själva och vårt innersta.

Var försiktig när ni pratar om barnens egna namn. Alla tycker inte det är roligt att bli påmind om att Lotta rimmar på potta eller att Renée rimmar på diarré. Felix vill kanske inte veta att det är FEL.

Och att Valter betyder krigare är heller inte roligt för den pacifistiska 5-åringen. Men: Det finns andra barn som tycker att just sådant ÄR roligt, även när det gäller det egna namnet. Det handlar delvis om stämningen i gruppen. Hur skämtar man? Hur och när är det okej att skämta om andra och andras namn? Var lyhörd och uppmärksam. Hjälp barnen att sätta gränser.

Att skriva på en stor whiteboard lockar. Att man kan sudda ut är både spännande och befriande. Det gör inget om det blir fel.

En del barn kommer dock att kasta sig över pappret och skriva utan hämningar. Som de själva tror och tycker att det ska stå.

Rätta ALDRIG stavning på det här stadiet.

När ett litet barn börjar prata är det ingen som gång på gång påpekar att uttalet inte är perfekt. Vi förstår alla att barnet gör så gott det kan. Att det håller på att treva sig fram.

När ett barn börjar lära sig skriva måste vi tänka likadant. Lusten att skriva kan lätt förstöras om ett barn gång på gång får höra ”Ja, fint. Men det stavas så här ...”

Stavning är något som kommer mycket längre fram i läs- och skrivprocessen. Att stava rätt lärs delvis ut på samma sätt som talet – genom härkning. De flesta barn som ofta får höra andra människor tala lär sig med tiden att tala rent. De flesta barn som ser mycket skriven text lär sig med tiden hur de flesta ord stavas.

Bilduppslag. Läs-leta eller let-läsa och skriva själv

Ali och Teo tio år, s. 36–37.

I boken finns åtta bilduppslag där det runt bilden finns en ram med ord. Här gäller det att leta och läsa. Eller läsa och leta, vilket man vill. Olika barn kommer att ha olika tillvägagångssätt.

Ni kan göra det till en turtagningslek där ett barn får peka på en sak i bilden, nästa barn ska tala om vad det är – en tårta! – och ett tredje barn ska leta upp det skrivna ordet i ramen.

Eller låt ett barn peka på ett ord i ramen som ni läser tillsammans och sedan får alla leta. Den som hittat ordet försöker sitta tyst och räcka upp handen.

Lek sifferstopp. Välj ett barn som får i uppgift att säga stopp strax efter att du har sagt *ett!* och sedan räknat tyst ett tag. Om barnet säger stopp på nio räknar du alltså orden i ramen tills du kommer till det nionde. Låt barnet läsa ordet (och hjälp förstås till så mycket som behövs). Sedan får barnet leta upp var på bilden *GODIS* finns.

Täck över ramen och titta bara på bilden. Gör en bildpromenad. Skriv upp alla ord barnen säger att de ser på var sin lapp. När ni tycker att ni har hittat allt som finns på bilden, dela ut lapparna så att alla barn har ett ord var. Låt dem sedan läsa och jämföra – finns ordet i ramen? Var på bilden fanns det? Fortsätt tills alla lappar är slut. Vilka ord har ni hittat som inte finns med i ramen? Vilka ord finns med i ramen men inte på någon lapp?

Gör er egen leta-läsa-bild

Använd ett stort papper (minst A3, gärna större). Det kan vara en färdig bild ni har hittat eller en bild ni målat. Bilden ska vara neutral med få detaljer – kanske en äng, en tom bokhylla,

ett sparsamt möblerat rum, en öde stadsmiljö, en strand eller nästan vilken miljö som helst. Det viktiga är att det finns gott om utrymme som väntar på att fyllas.

Låt barnen rita och måla figurer och föremål att fylla bilden med. Klipp ut bilderna och klistra in dem i miljön. Hjälpt barnen att skriva ord eller meningar som hör till och sätt upp dessa som en ram runt bilden.

Om ni skriver orden på lappar av styv kartong eller plastar in dem kan de sättas upp med häftmassa eller magnettejp, flyttas runt och användas på olika sätt för att bygga ord, meningar och hela berättelser.

Plastar ni in även barnens bilder kan de också flyttas runt på bakgrunden. Eller till en annan bakgrund. Då blir tavlan en lektavla med mängder av möjligheter.

Skriva själv – listor

Bilduppslag *Djur*, s. 52–53.

Listor är bra eftersom de oftast består av enstaka ord. Man slipper hela meningar och abstrakta småord.

Första gången ni ägnar er åt det här uppslaget tittar ni på bilden, läser orden, samtalar om olika djur och olika begrepp. En annan gång utgår ni från bilden för att göra listor.

Vilka djur har fyra ben?

Vilka har två ben?

Vilka har inga ben?

Skriv upp i listform. Kan ni tillsammans ge de olika listorna rubriker? Fåglar, däggdjur, reptiler – eller kanske Randiga djur, Flygande djur och Farliga djur?

Fortsätt och fyll på med fler reptiler, fler fåglar och fler däggdjur än de som syns på bilden. Kanske kommer ni på att ni behöver fler listor, för insekter och fiskar och vad ni nu kommer på.

Kanske vill ni också göra en lista över olika kroppsdelar som finns, både hos människor och djur.

Listor kan skrivas i alla möjliga sammanhang och de kan även ha ett praktiskt, ”riktigt” syfte, något som uppskattas av många barn. Involvera barnen i allt nödvändigt listskrivande.

Vad vi ska ha med på utflykten

Leksaker i uteförrådet

Extrakläder att ha i sitt fack

Önskemål om mellanmål

Sånger vi ska sjunga på samlingen

eller vad det nu kan vara som är aktuellt i just er verksamhet.

Fundera över vem som ska skriva – barn eller vuxna? Gör olika för olika listor.

En fördel med att du som vuxen skriver är att det blir tydligt, rättstavat och lätt att läsa.

En fördel med att barnen skriver är att de får öva på själva skrivandet och att de får uppleva kopplingen mellan det sagda och det skrivna. Och så givetvis stoltheten i att se den egen-skrivna listan sättas upp i uteförrådet eller var den nu passar.

Rimma och skriva tillsammans

Fisk till middag, s. 26–27.

I många av bokens berättelser finns ord som rimmar.

Fisk till middag är en av dem. Texten består bara av fyra ord som alla rimmar på varandra.

Är det något av barnen som upptäcker det när ni läser – plocka upp den tråden.

Om inte – läs orden flera gånger tillsammans och fråga om barnen ser eller hör något speciellt.

För att hjälpa dem ännu mer på traven kan du ta en papperslapp och hålla för de första bokstäverna i ord efter ord, så att det bara blir ASK som syns.

Berätta om rim.

Gå tillbaka och titta på *Åka tåg*.

Läs den texten igen och låt barnen säga till så fort något rimmar.

Skriv upp rimorden i grupper på tavlan.

Kan barnen komma på fler rimord till de orden?

Kan barnen komma på andra ord som rimmar med varandra?

Ibland kan det vara svårt att komma på vilket ord man ska börja med. Se er omkring i rummet och leta ord. Vad finns där? En hylla med SPEL ... FEL – DEL – HEL osv. Där står ett BORD ... ord – hjord – gjord – smord. På bordet en DUK ...

Vissa ord har inga rimord. Eller bara rätt krystade sådana. FÅTÖLJ – HÖLJ – SKÖLJ. Om barnen har svårt, hjälp dem gärna genom att komma på minst ett rimord till varje ord (om det inte är helt omöjligt, förstås!). Men gå snabbt vidare till ett nytt ord i stället för att hamna i långa förklaringar om vad en hord eller en hjord är. Och glöm inte att det går att rimma med nonsensord! Pord, zord, vord – vad kan det betyda?

MASK
ASK
PLASK
SMASK

Skapa berättelser tillsammans

Läs *Fisk till middag* igen. Läs tillsammans igenom listorna med rimord på tavlan.

Kan barnen hitta på berättelser utifrån de orden?

(Någon som är sjuk ligger på en duk som är mjuk ...)

Skapa dikter

Titta på rimorden ni har samlat ihop. Skriv upp fler om ni vill.

Skriv korta dikter tillsammans.

Det kan vara nonsensdikter där ni leker med orden utan att det blir någon riktig mening i det.

*Jag har en katt.
Den har en ratt.
Katten blev platt.
Du har en hund.
Hunden är rund.
Sov en stund.*

Eller prova att sjunga rimorden till någon känd melodi.

*Blinka lilla fina katt
har du tappat bort din ... hatt!
Den som sitter i en bil
den kan inte äta ... fil!
Men om du är riktigt sjuk
får du sova på en ... duk!*

Skriva tillsammans – berättelser

Den stora flykten, s 48–51.

Läs *Den stora flykten* tillsammans (kanske är det andra eller tredje eller åttonde gången) för att sedan tillsammans skriva utifrån den.

Det finns nästan alltid ett före och ett efter varje berättelse.

Hur tror ni att det gick till när djuren hamnade i buren?

Kände de varandra då?

Är de vänner i buren?

Är de vänner på slutet?

Vad ska de göra nu?

Vad kan det vara för äventyr som väntar?

Prata och skriv sedan en hel liten historia tillsammans.

Ni kan välja att skriva upp direkt, allt eftersom barnen kommer på saker. Men ni kan också prata och ösa på med idéer och förslag för att senare (kanske efter lunch eller nästa dag) skriva ihop det till en historia.

Du som vuxen får vara barnens sekreterare.

Skriv på ett blädderblock eller på spännpapper på väggen.

Man kan också välja att skriva in på datorn, lämna plats för illustrationer och sedan skriva ut ett exemplar till varje barn. När de har ritat bilder till alla sidor häftar eller binder man ihop så att varje barn får sin egen ”bok”.

Här är förslag på några olika sätt att börja:

Det var en gång en lemur ...

Jag/Hon/Apan vaknade en morgon ...

När apan var liten ...

För fler tips om hur ni skapar berättelser tillsammans, se *Berättarverkstad med barn – en handbok* av Kerstin Lundberg Hahn (BTJ Förlag, 2001)

Skriv tillsammans – dikter

En dag på stranden 2, s 128–133.

Ida och Ada som älskar att bada finns med i flera berättelser. Här är det sommar och de kan bada utomhus. Berättelsen väcker kanske minnen av sommar, sol, värme och bad.

Föreslå att ni ska skriva en sommardikt tillsammans.

Låt alla barn först prata med varandra om hur det är på sommaren (eller kanske den årstid det är när ni läser texten?).

Pratet är till för att väcka tankar och minnen.

Sedan är det dags att börja skriva.

Be barnen säga var sin mening som handlar om sommaren och skriv upp dem allt eftersom.

Sommaren är varm.

Solen skiner.

Vi bakade kolakakor.

Jag får supermånga myggbett.

Min farmor dog när det var sommar.

Skriv upp dem i den ordning de sägs. Det blir en dikt i sig. Läs den högt tillsammans.

Om ni vill, och du tror att barnen är mogna för det, återvänd till texten en annan dag.

Nu ska ni använda er första text för att skriva en eller flera dikter.

Börja med att bestämma hur lång dikten ska bli. Fem eller sju rader brukar vara lagom.

Läs sedan igenom alla raderna högt tillsammans.

En dikt kan börja precis hur som helst, men finns det någon rad som barnen tycker passar speciellt bra som början? Låt dem prata ett tag om vad som vore en bra början, men välj sedan vilket barn som får bestämma – dra gärna sticka med barnens namn så att det känns rättvist.

Den mening barnet valde sätter ni nu överst.

Dra en ny sticka. Vilken rad ska komma nu? Fortsätt tills ni har rätt antal rader.

Läs igenom högt tillsammans.

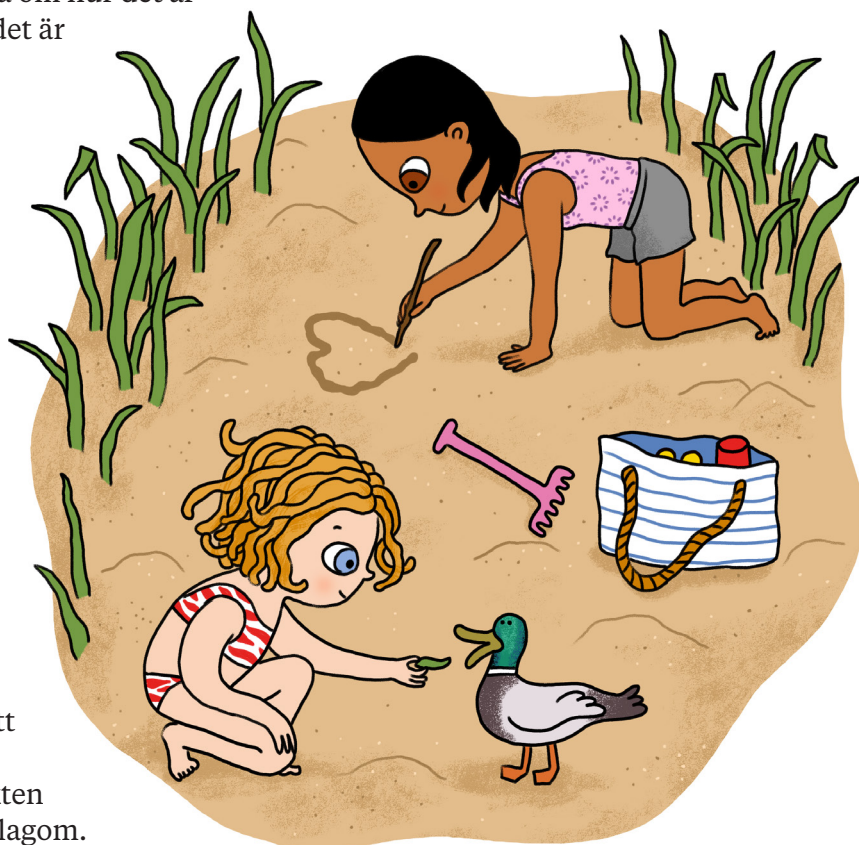
Ge dikten en titel.

Fotografera dikten så att ni senare kan renskriva den.

Börja om och gör fler versioner så att alla känner att de varit med och bestämt.

Testa också att sätta ihop två rader till en ny rad: *Jag får supermånga myggbett på sommaren när det är varmt.*

När ni har några olika versioner, renskriv på datorn och skriv ut. Låt nu barnen välja den dikt de tycker bäst om och till den skapa en bild. Till sist klistrar ni upp bilden och dikten tillsammans på ett färgat papper.

Det är viktigare att barnen tycker det är roligt och orkar hålla på än att dikterna blir superbra.

Samtal om känslor

En dag på stranden, s. 32–35.

Ibland kan det vara skönt att strunta i rim och bokstäver och ordbildning, och i stället koncentrera sig på själva berättelsen, att påminna både oss själva och barnen om att de flesta människor läser för innehållets skull. Vi vill förstå något eller uppleva något.

En dag på stranden är en av många berättelser i boken som rymmer flera olika känslor. Läs den tillsammans. I det efterföljande samtalet koncentrerar ni er på innehållet och de känslor som finns i berättelsen. Gå igenom de olika scenerna och fundera över hur de olika inblandade känner sig vid olika tillfällen. Glöm inte hundens perspektiv.

Skriv upp känslorna.

Prata om hur det känns inne i kroppen att bli arg, att bli bortsjasad, att vara liten och känna sig hotad osv.

Som avslutning: Låt barnen välja en känsla. Rita bilder till känslan. (Något man är rädd för, något man tycker är skönt, något som gör en arg, något man vill beskydda.)

Den som vill kan hitta på en titel till sin bild och skriva, eller få hjälp att skriva, den.

”Jag är rädd för katter.” ”Ingen får slå min lillebror.” ”Jag blir arg på Gusten.” ”Jag älskar att bada.”

Ni kan också prata om hur det känns utanpå kroppen – med våra sinnen. Hur känns sand under fötterna? Hur känns sol? Hur känns vattnet?

Använd minnet eller gå i väg och prova.

Koppla på de andra sinnen. Hur låter vattnet? Hur låter hunden? Hur låter en and?

Rita sinnesintryck. Rita sådant ni tycker är skönt mot huden. Eller sådant som låter högt. Ljud som är sköna att somna till. Vackra vyer. Illaluktande saker. Sådant som smakar gott. Osv.

Textsamtal

En fågel i sitt bo vill ha lugn och ro, s. 38–39.

Läs berättelsen tillsammans.

Ha ett minitextsamtal.

Börja med att fråga barnen vad de gillar i berättelsen. Det kan vara vad som helst, färgen på boken som fågeln läser, att fågeln ser rolig ut när den dunsar ner eller att barnet var snällt som hjälpte fågeln.

Skriv upp (i kortform) på tavlan.

Även om barnen inte kan läsa det som skrivs så fyller det en – eller flera! – viktiga funktioner. Det sagda får en särskild tyngd när det skrivs upp. Det förstärker kopplingen mellan prat och skrift – att dessa två kan vara samma sak.

Och det som har sagts finns kvar, det går att gå tillbaka och fortsätta prata om det som annars riskerar att glömmas bort. Dessutom: När barnen blir hämtade kan de visa vad ni pratat om och stolt peka på vad de själva har sagt.

När ni pratat om vad de gillar ett tag är det dags att fråga vad de inte gillade.

Att flickan kastar sten.

Att fågeln läser för fåglar kan inte läsa.

Flickans tröja är ful.

Fråga därefter om det var något de tyckte var konstigt eller inte förstod.

Varför kastade flickan sten?

Hur kan fågeln ha lärt sig läsa?

Eller vad det nu kan vara. Prata om de frågor som väckts. Kan ni tillsammans ge svar? Ett eller flera olika?

Det fjärde steget är att leta efter mönster. Saker som hänger ihop, som liknar varandra på ett eller annat sätt. Eller är varandras motsatser – det är också ett mönster.

Många barn känner till ordet ”mönster” kopplat till tyg och kläder. Just här blir det intressant eftersom barnets tröja har ett mönster som i sig utgör ett litterärt mönster – i tröjan finns en inbyggd koppling mellan barnet och fåglar.

Ett annat ord för mönster är just kopplingar. Och när man pratar om texter brukar man prata om tre olika slags kopplingar:

Text-till-jag-kopplingar

Har jag varit med om något som liknar berättelsen? Det kan vara allt från att jag är (eller har varit) ett barn, att jag haft en tröja med fåglar på, till att jag en gång gjorde illa ett djur eller att jag tycker om att läsa i lugn och ro.

Fråga gruppen om det är någon som kan göra kopplingar till sig själv? Hjälpt dem på traven om du vill eller tycker det behövs. Har någon sett ett fågelbo? Har du råkat skada något djur eller gjort något annat som du velat be om förlåtelse för?

Text-till-världen-kopplingar

Den här sortens kopplingar handlar om att jämföra det man har läst med det man vet om världen. Också i en så här kort berättelse finns sådana kopplingar. Man kan till exempel lyfta frågan om den läsande fågeln. Har någon sett en läsande fågel i verkligheten? Kanske finns det i andra länder?

Den diskussionen kan i sin tur leda in på den sista kopplingen, nämligen:

Den här sortens boksamtal bygger på Aidan Chambers tankar och idéer och går att läsa om i *Böcker inom och omkring oss*, Gilla Böcker, 2014.

Text-till-text-kopplingar

Har ni läst något annat där djur kan saker som bara människor brukar kunna? Hur är det med Mamma Mu och Kråkan? Greta Gris? Kon som gick till skolan?

Kopplingen kallas text-till-text, men här finns möjlighet att tänka på det vidgade textbegreppet och även ta upp filmer, spel, sånger, lekar, konstverk och annat som ingår i barnens kulturella liv.

Skiljetecken – frågetecken Födelsedagen, s. 30–31.

I början av boken finns varken punkt, kommatecken, utropstecken eller frågetecken, först här introduceras frågetecknet som det första skiljetecknet.

För att tydligt skilja frågetecknet från de övriga tecknen – alltså själva bokstäverna – har det här fått en annan färg och även lite extra luft framför sig.

Läs texten tillsammans med barnen.

Alla tillsammans, eller kanske genom att låta ett barn i taget läsa varsitt ord. (Låt i så fall de starkare läsarna läsa först och de svagare läsa ord som redan har lästs tidigare i berättelsen.)

Hjälp till när det behövs, speciellt med det svårare "SNART".

Prata om texten om det är läge för det. Vad är det som händer? Känner någon igen sig? Hur känns det att vänta? Vad tror ni att det finns i paketet?

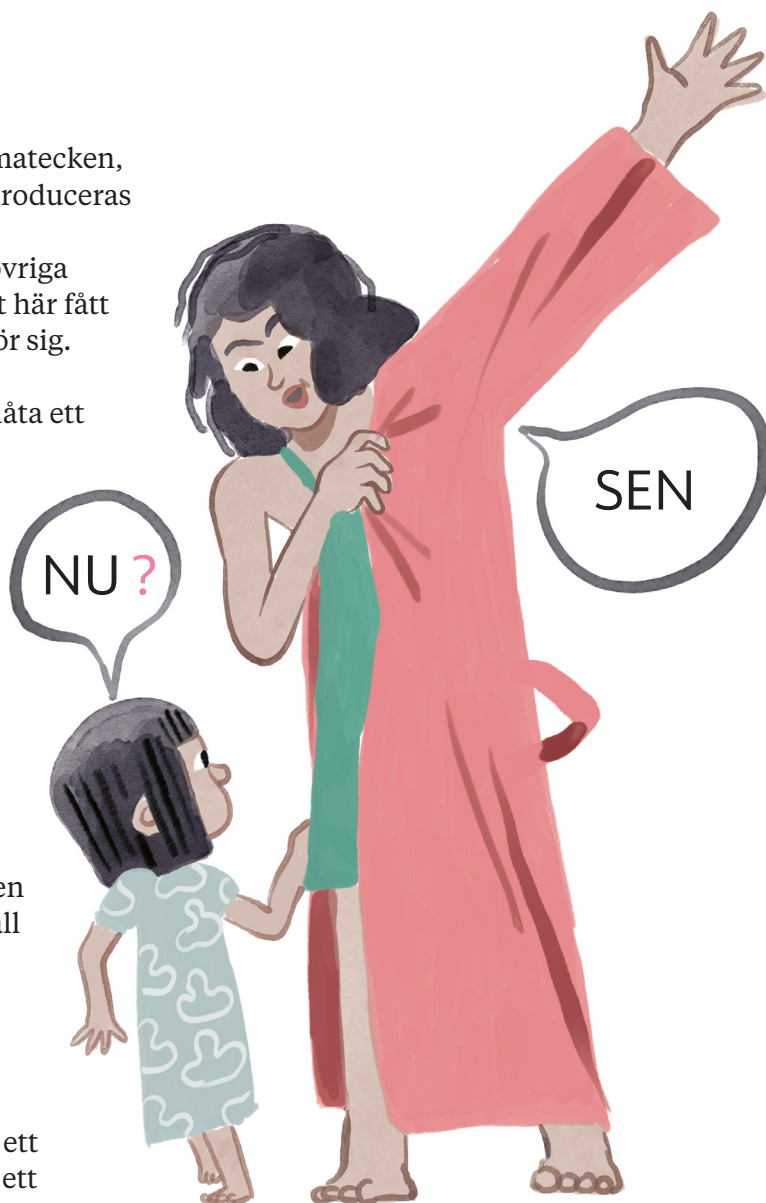
Gå tillbaka och högläs nu texten, med större dramatik. Använd en vuxenröst och en barnröst. Använd ett tydligt, frågande tonfall varje gång det finns ett frågetecken.

Om inget barn uppmärksammar att det finns en "extra bokstav" i texten, gör dem uppmärksamma på det. *Vad är det här för rosa krumelur?*

Berätta att det inte är någon bokstav utan ett tecken. Ett tecken på att något är en *fråga* – ett *frågetecken*.

Visa tecknets funktion genom att läsa NU och NU? med olika tonfall – neutralt och frågande. Låt barnen prova.

Kanske kan barnen leka berättelsen, spela upp scenen som en liten pjäs. Med bara de här orden eller med många fler.

Skriv upp andra ord på tavlan. Barnens namn kan vara bra att använda här.

TEO och TEO? blir två olika saker.
Överdriv tonfallet. Förstärk med gester.
Prova och känn efter och lek med andra ord.
MAT eller MAT?
UTE? eller UTE
JAG eller JAG?
LEKA? eller LEKA osv.

Du kan också skriva upp några enkla frågor:

VEM ÄR DU?
VAD HETER DU?
SKA VI LEKA?

Baka kaka och *Födelsedagen* hänger ihop – de är lite som två kapitel i samma berättelse och ett frågetecken finns faktiskt med redan i *Baka kaka*. Titta på SLUT-rutan på sidan 29.

Kanske är det något barn som reagerar på den.

Om inte kan du välja att göra barnen uppmärksamma på frågetecknet redan här.

Vänta lite, det här SLUT ser inte riktigt likadant ut som det gjort förut ...

Ja, vad är det för mörkrosa krumelur som står efter ordet?

Är det en bokstav eller vad är det för något?

Någon som vet?

Någon som vill gissa?

Ska vi vända blad och se vad som händer där?

Skiljetecken – utropstecken *Ingen vill leka med mig, s. 42–47.*

I *Ingen vill leka med mig* finns både frågetecken och utropstecken. För att tydligt skilja dessa från de övriga tecknen – själva bokstäverna och orden – har de fått en annan färg och även lite extra luft framför sig.

Ljuda er först igenom hela berättelsen. Läs den högt en gång till, med tydlig betoning så att det verkligen hörs när det är en fråga eller ett utrop.

Hjälps sedan åt att leta upp alla ? och ! på sidorna.

Prova att säga orden både med och utan tecknet. Låt barnen höra skillnaden och själva prova.

Observera att NAPP på sidan 45 kanske inte är ett utrop. Det kan vara barnet i berättelsen som ropar napp men tecknet kan också vara en signal till läsaren om hur ordet ska läsas. Bra att veta om undringar kring det dyker upp, men annars är det inget ni behöver gå in på.

Stora och små bokstäver

Två vänner, s. 84–87.

Eftersom de flesta barn lär sig att känna igen de stora bokstäverna först är det bara versaler i början av *LÄS*. Först på sidan 84 introduceras de små bokstäverna med hjälp av björnen *STOR* och katten *Liten*. I början av berättelsen säger *STOR* och *Liten* växelvis exakt samma sak, men med stora och små bokstäver.

Här kan man dela upp texten så att ett barn läser *STOR*s repliker och en vuxen eller ett annat barn läser *Liten*s repliker. Det gäller att vara uppmärksam, för efter ett tag är det inte bara att härma, då några repliker skiljer sig åt.

När ni läst klart och pratat om stora och små bokstäver, plocka fram bokstavskort (eller andra lösa bokstäver) med både stora och små bokstäver.

Låt barnen sortera korten genom att para ihop stor och liten bokstav. Använder ni bokstäverna som hör till boken får barnen lite hjälp av att bokstäverna har samma färger, oavsett om de är små eller stora.

Gå vidare genom att låta varje barn skriva sitt eget namn med både stora och små bokstäver.

Passa på att berätta att våra namn är så viktiga att den första bokstaven alltid ska vara stor. För att alla verkligen ska se att här kommer ett Viktigt Namn.

Skriv andra ord med både små och stora bokstäver. Med hjälp av bokstavskort, eller att skriva på tavlan eller på stora papper.

Spela memory med bokstavskorten. Stora *A* bildar par med lilla *a* och så vidare. Välj ett mindre antal bokstäver till att börja med.

Stora och små bokstäver.

Läs-leta och let-läsa och skapa rum

Här bor STOR/Här bor Liten, s. 88–89.

Upplägget är detsamma som vid tidigare bilduppslag, med ord i en ram runt bilden. Men här är hälften av orden skrivna med versaler och hälften med gemener. Leta på björnens sida efter

föremål skrivna med VERSALER och leta på kattens sida efter föremål skrivna med gemener. Precis i början av ramen står samma ord bredvid varandra men snart börjar de blandas. En del ord finns bara en gång – eftersom just det föremålet bara finns hemma hos STOR eller hemma hos Liten.

Prata om hur barnen har det eller vill ha det hemma hos sig. Skapa och inred rum i kartonger. Skriv skyltar eller listor på vad som finns i rummen. Uppmuntra barnen att skriva med små bokstäver.

Stora och små bokstäver

Stor och liten leker hela dagen, På restaurang, Rot vill inte äta, I skogen om natten, Veckoplanering, s. 90–113.

I alla dessa texter kan man göra så att barnet i början bara läser det som står med stora bokstäver, medan du som vuxen läser orden med små bokstäver. Eller låt ett barn som behärskar de små bokstäverna läsa de delarna av texten.

När barnen blir säkrare på de små bokstäverna (eller har lärt sig texten utantill) kan ni byta. All form av repetition är viktig för inläringen.

I berättelsen *I skogen om natten* finns en hel del ord med svårare stavning, men bilderna är förhoppningsvis till stor hjälp för att kunna avkoda ord som enhörning, troll och stjärnor.

EN ensam
ENHÖRNING.

Bokstavslekar – skattjakt

Herr Noshörnings hemlighet, s. 124–127.

Läs berättelsen och prata om herr Noshörnings långa vandring för att nå sitt mål.

Innan eller efter läsningen kan ni göra en egen skattjakt.

Post-it-lappar med klara färger är bra eftersom de är lätta att se. Samtidigt är de så små att de går att gömma undan lite lagom mycket.

Skriv lappar och placera ut dem. Låt barnen i tur och ordning, ensamma eller i par, ge sig ut på en skattjakt. På varje ställe ska de alltså hitta en ny lapp med en instruktion som de måste läsa för att hitta nästa ledtråd. Det får inte bli för svårt, men inte heller för lätt. Leken passar att göra både ute och inne – det gäller bara att se till att lapparna inte blåser eller regnar bort om ni är utomhus.

Exempel på ledtrådar:

Leta i en röd sko.

Gå till en vit spis.

Titta på den blå burken bredvid spisen.

Leta under bordet. Osv.

Det är förstås roligt om det finns en skatt på sista stället. Något ätbart. Eller kanske en leksak eller ett lekredskap och en sista skriftlig uppmaning. Ta hopprepet och gå ut och lek. Ta med bananen och kom till sagohörnan.

Hjälp barnen att göra egna skattjakter.

Det enklaste sättet är att de får en sak som de ska gömma och sedan skriver en ledtråd i taget samtidigt som de placerar ut dem.

I nåt brunt.

Under en blomma.

Bakom nåt med ränder.

Det svåra är att förstå att ledtråden ska sättas på platsen *innan* det lappen handlar om.

Ledtrådarna som barnen själva hittar på kan också bli i svåraste laget, så när leken är i gång kan man behöva ta hjälp av gamla hederliga knep som ”fågel, fisk eller mittemellan” och ”det bränns ... nu blir det kallare ...”.

En enklare variant är att ge barnen var sin bit tillklippt kartong eller ett block med post-it-lappar och en tjock, rejäl penna som det är lätt att skriva med.

Ge dem sedan i uppdrag att ge sig ut på förskolan – eller när ni är på utflykt – och ”leta” efter något speciellt.

Något blått.

Saker som är runda.

Sådant som luktar gott.

Saker som kan rulla.

Saker som finns i skogen men inte ”hör hemma” i skogen.

Men de ska inte ta med sig sakerna utan i stället skriva upp vad det är på en lapp.

Några barn kommer att kasta sig över lapparna och skriva för glatta livet. Andra kommer att tveka och behöva hjälp.

Några lappar kommer ni ha svårt att tyda. Många barn utelämnar vokaler. Nästan alla skriver som det låter.

Om ni kan tyda vad det står – läs ut ordet korrekt, alltså läs det ord som barnet avsåg att skriva.

Om ni absolut inte kan tyda vad det står – avslöja helst inte det. Be i stället barnet att läsa sin lapp för dig. Oftast vet de vad de själva har skrivit. Om inte – be dem gå tillbaka och peka ut föremålet.

Den här leta-skriva-leken kan utvecklas och göras tvärtom – att barnen drar en lapp med ett ord och får i uppgift att gå i väg och leta reda på ett matchande föremål att sätta fast lappen vid det. Självklart får barnen hjälp att läsa om de behöver det.

Väntlekar

Alla barn hamnar ibland i situationer där de måste vänta och där de har tråkigt, så som det blir för Rut i berättelsen på sidan 144.

Och alla vuxna vet att det då kan bli stökigt och gnälligt. Att ha några olika lekar i bakfickan kan rädda situationen eller i alla fall göra väntan mindre tråkig.

Rimma

Hitta ord för saker omkring er och rimma på dem.

Ett hus ... mus ... bus.

Gräs ... läs ... fräs ...

Bil ... fil ... mil ...

Vilka ord är lätta att rimma på och vilka är svåra?

Ljudjakt

Ge er ut på ljudjakt.

Vad kan ni se eller göra som börjar på ett visst ljud eller en viss kombination av ljud.

Kråka. Kramas. Krypa.

Hoppa. Hosta. Hålla i varandra.

Gubbe. Gunga. Gummidäck.

Bara inledande bokstav går förstås också bra.

Eller hitta många ord som innehåller en viss vokal. Mörker. Fönster. Mössa. Blöja.

Prata i-spriket

Här gäller det att byta ut alla vokaler mot i.

Hij! Jig hitir Kitirini. Vid hitir di?

Svårt, men roligt när man får det att funka.

Inledande bokstav

Hitta så många ord ni kan som börjar på en viss bokstav. Sätt upp olika begränsningar om ni vill. Bara sådant ni ser under promenaden. Sådant som går att äta. Sådant man kan göra (verb), eller olika djur, klädesplagg, länder och så vidare.

Anpassa reglerna efter barnens ålder och förmåga. Barnen kan säga ett ord var, i tur och ordning, tills ingen kan komma på fler på den bokstaven. Ett annat, svårare sätt, är att nästa ord ska börja på den bokstav som förra ordet slutade på.

Antilop → Pingvin → Noshörning → G ...

Vad tänker jag på?

Bestäm vem som "är". Den personen ska tänka på ett visst ord – gärna med vissa begränsningar, kanske ett djur – och börjar med att säga: Jag tänker på något som börjar på S.

De andra barnen ställer frågor som kan besvaras med ja eller nej.

Har det fyra ben?

Kan det flyga? Och så vidare tills någon vågar gissa på Snöleopard eller Sidensvans eller Säl eller vad det nu är för djur.

Det viktiga är att det varken blir för svårt eller för lätt, utan roligt att delta.

Läs skyltar

Stava er igenom skyltar som ni passerar. Vad står det där? Vad betyder det? Kanske vet ni, kanske vet ni inte.

Nummerplåtar

Bilarnas nummerplåtar kan man roa sig med, även som vuxen.

MTA – Många tomtars ansvar. POI – På onsdag innebandy.

TPR – Ta på rocken.

Eller så kan MTA bli *matta*, POI bli *polis*, TPR bli *tejprulle*.

Strunta i nummerplåtar med allt för knepiga bokstavskombinationer. Att lära sig vilka bokstäver som är ovanliga är också en kunskap värd att ha.

Sånger

Sånger är alltid bra för att fylla ut tiden. Vill man göra det lite annorlunda kan man byta ut vissa ord i texten. *Blinka stora bilen där, titta gröna träd med bär ...*

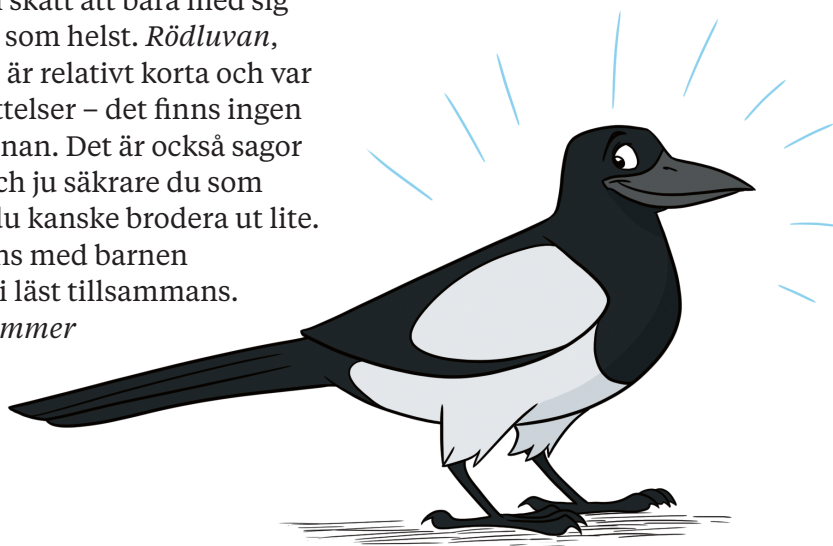
Eller byta ut första bokstaven i varje ord – funkar bara med sånger ni verkligen kan bra. *Hjulen jå jussen jår junt junt junt*. Eller: *Rulen Rå Russen rår runt runt runt*. Jättesvårt men roligt.

Berätta eller återberätta

Att lära sig några sagor utantill är en skatt att bära med sig och kunna ta fram vid vilket tillfälle som helst. *Rödluvan*, *Bockarna Bruse* med flera folksagor, är relativt korta och var ju ursprungligen just muntliga berättelser – det finns ingen version som är mer rätt än någon annan. Det är också sagor som tål att berättas många gånger och ju säkrare du som vuxen känner dig, desto mer vågar du kanske brodera ut lite.

En annan variant är att tillsammans med barnen återberätta en saga eller bilderbok ni läst tillsammans.

Titta, där framme sitter en skata. Kommer ni ihåg när vi läste om Skatan som ville vara fin? Var satt den skatan nånstans? Vad hände sedan?

A

B

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

Q

R

S

T

U

V

W

X

Y

Z

Å

Ä

Ö

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

å

ä

ö